

Шифр «Ефективність»

**Ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств
Хмельницької області**

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	6
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА РІВЕНЬ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	11
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	23
ВИСНОВКИ	32
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	37
ДОДАТКИ	

Анотація

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку ринкових відносин в Україні спонукає вітчизняних підприємств до активних дій з підвищення ефективності їх функціонування. З початку розвитку економічної науки проблема ефективного функціонування підприємств вийшла на перший план і залишається актуальною й сьогодні. Оцінка ефективності виробничої діяльності, управлінських рішень, витрат економічних ресурсів, а також конкретні технології та засоби забезпечення ефективного функціонування підприємств становлять особливий інтерес як для вчених, так і для економістів-практиків. Успішна реалізація стратегії розвитку підприємства передбачає здійснення не лише результативної, а й ефективної господарської діяльності. Аби бути успішною впродовж тривалого часу, щоб вижити і досягти своїх цілей, діяльність підприємства має бути як результативною, так і ефективною.

Метою наукової роботи є дослідження сучасного стану та визначення подальших перспектив розвитку ефективності діяльності підприємств.

Завданнями наукової роботи є: узагальнення теоретичних засад ефективності діяльності підприємства; здійснити оцінку ефективності діяльності підприємств; обґрунтувати економічні аспекти підвищення ефективності діяльності підприємства; визначити основні тенденції розвитку діяльності підприємств; проаналізувати досягнутий рівень виробництва продукції і ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств; спрогнозувати процес розвитку організаційно-економічного механізму забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств.

Науковою новизною роботи є визначення перспектив розвитку, обґрунтування алгоритму прогностичної оцінки дохідності сільськогосподарських підприємств та економічного механізму щодо забезпечення підвищення ефективності діяльності підприємств.

Апробація результатів роботи. Основні результати досліджень наукової роботи повідомлено та обговорено на всеукраїнській науково-практичній

Інтернет конференції молодих вчених та здобувачів вищої освіти Подільського державного аграрно-технічного університету «Тенденції та перспективи розвитку економіки, підприємництва, торгівлі, біржової діяльності в умовах глобалізації» (Кам'янець-Подільський, 2019 р.) опубліковано тези доповіді на конференції «Наукові підходи до визначення сутності ефективності діяльності підприємства» 21 листопада 2019 р.

При написанні роботи використовувались загальнонаукові і спеціальні **методи дослідження**, а саме, абстрактно-логічний, статистико-економічний, розрахунково-конструктивний, аналізу і синтезу, узагальнення.

Дана робота складається з трьох розділів, загальний обсяг 32 сторінки, містить 9 таблиць, 3 рисунки та додатки. Використано та опрацьовано 22 наукових джерела.

ВСТУП

На сучасному етапі економічного розвитку України необхідною умовою функціонування кожного підприємства є забезпечення ефективності його діяльності. Основними проблемами, з якими зараз стикаються підприємства, є: низький рівень рентабельності виробництва, високий рівень накладних витрат, енергомісткість і металомісткість технологій, тривалий виробничий цикл і, як наслідок, тривалий період повернення інвестицій, низький рівень фондовіддачі, високий рівень спеціалізації, потреба в високотехнологічному устаткуванні і у висококваліфікованих інженерно-технічних і робочих кадрах [18, с. 7].

Передумовами виникнення потреби в ефективному, раціональному веденні господарської діяльності підприємства є проблема обмеження ресурсів, з одного боку, і постійне прагнення до зростання результатів його діяльності – з іншого. Саме ефективне використання наявних ресурсів дає змогу задовольнити максимум потреб підприємства й отримати бажаний результат. А тому перспективами подальшого розвитку є проведення досліджень оцінки ефективності з метою стабілізації та подальшого підвищення ефективності діяльності підприємства.

Завданнями наукової роботи є: узагальнення теоретичних засад ефективності діяльності підприємства; здійснити оцінку ефективності діяльності підприємств; обґрунтувати економічні аспекти підвищення ефективності діяльності підприємства; визначити основні тенденції розвитку діяльності підприємств; проаналізувати досягнутий рівень виробництва продукції і ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств; визначити рівень підприємств; провести прогнозування розвитку організаційно-економічного механізму забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Ефект у діяльності підприємств являє собою величину, яка характеризує результат виробництва або впровадження інновацій. Може проявлятися в зростанні прибутку, випуску продукції і зниженні її собівартості. Тільки ті підприємства, які навчаються зводити його до максимуму для свого бізнесу і виживають у теперішніх умовах. Саме тому в конкурентному середовищі всі підприємства зобов'язані постійно підвищувати свою продуктивність, тобто збільшувати ефект від використовуваних ресурсів і поточних витрат.

У сучасній економічній науці ефективність є відображенням вдалого управління ресурсами і витратами підприємства у перспективі. Дане бачення ґрунтується на висвітленні наукових положень В. Андрійчука, В. Базилевича, П. Друкера [1; 2; 3; 5]. Так, В. Базилевич [3] розглядає ефективність як віддачу, результативність діяльності підприємства, що свідчить не лише про приріст обсягів виробництва, а й про те, якою ціною, якими витратами ресурсів досягається цей приріст, тобто відображає якість економічного зростання. П. Друкер [5] розглядає ефективність як «робити речі правильно». Науковець підкреслює, що спочатку управлінці визначають правильний цільовий орієнтир діяльності підприємства, а потім намагаються досягти його з використанням мінімальної кількості ресурсів.

В. Андрійчук [1; 2] трактує ефективність як економічну категорію, що відображає співвідношення між одержаними результатами і витраченими на їх досягнення ресурсами, причому під час вимірювання ефективності ресурси можуть бути представлені або в певному обсязі за їх первісною вартістю, або частиною їх вартості у формі виробничих витрат. У економічній енциклопедії [6] дається визначення ефективності як відносного ефекту, результативного процесу та проекту, що визначається як відношення результату до затрат, які зумовили його одержання.

Зважаючи на широкий спектр дефініцій щодо визначення категорії «ефективність», в економічній практиці можна виділити три підходи до її

трактування (додаток А). Таким чином, застосування різноманітних підходів до трактування поняття «ефективність» дає можливість для кожного господарюючого суб'єкта економіки встановлювати та розглядати ефективність виробництва самостійно. Це призводить до розробки власного підходу та критеріїв визначення ефективності з урахуванням власної стратегії розвитку, особливостей системи управління та складників господарського механізму.

Вважаємо, що для повного визначення категорії «ефективність» слід розглянути основні її види. Так, в економіці виділяють чотири типи ефективності: технологічна, економічна, соціальна, екологічна (додаток Б). З-поміж чотирьох видів ефективності найбільш повно вона трансформується в поняття економічної ефективності виробництва, яке може відображати отриманий ефект від діяльності як у вартісних, так і в натуральних показниках. Тому економічна ефективність – це досягнення виробництвом найвищих результатів за найменших витрат живої та уречевленої праці у вартісних та натуральних показниках [21, с. 8].

Для характеристики ефективності діяльності підприємства використовують такі поняття, як «ефект», «ефективність», «результативність», «ефективність діяльності», «оцінка діяльності підприємства». Ефект – це результат реалізації заходів, що спрямовані на підвищення ефективності виробництва за рахунок економії та раціонального використання всіх виробничих ресурсів. При визначенні сутності та змісту категорії «ефективність» серед науковців відсутній єдиний підхід. Але більшість авторів (Д. Рікардо, Г. Емерсон, В. Петті, Ф. Кене, С. Мочерний, І. Павленко) поняття «ефективність» визначають як відношення ефекту (результату) до витрат або ресурсів, які були витрачені на отримання цього ефекту.

Зазвичай, економічна ефективність діяльності виробничих підприємств характеризується показниками рентабельності, норми прибутку, продуктивності праці, собівартості продукції, трудоємності, матеріалоємності, фондоємності тощо. На думку Онокало В.Г. [13] оцінка ефективності діяльності підприємства буде не повна без аналізу показників ефективності

за напрямками його діяльності. Ним пропонується до напрямів оцінки ефективності діяльності включати ресурсний (ефективність використання робочої сили, предметів та засобів праці), організаційний (ефективність управління і організації), технологічний (ефективність техніки і технології), ринковий (ефективність конкуренції, попиту і пропозиції).

В оцінюванні ефективності підприємства необхідно враховувати такі характеристики підприємства, як масштаб і специфіка діяльності; етап життєвого циклу, на якому знаходиться підприємство; форма власності; цілі та вид діяльності. Найбільш вагомою з цих характеристик є вид діяльності підприємства. Особливості діяльності сучасних підприємств пов'язані з їх структурною складністю, багатоаспектністю внутрішніх і зовнішніх інформаційних потоків, технічною та технологічною складністю продукції, тривалістю виробничого циклу, високим рівнем спеціалізації, потребою у висококваліфікованих кадрах.

Фактично визначення ефективності підприємства полягає в оцінці його результатів, котрими можуть бути прибуток, рентабельність, обсяги виготовленої продукції в натуральному чи вартісному (за оптовими цінами або за собівартістю) виразі, ступінь досягнення конкретних цілей (захоплення визначеної частки ринку, виведення на ринок нового продукту тощо) та інші. Звідси для отримання об'єктивної оцінки ефективності підприємства необхідно також врахувати оцінку тих витрат, що дали змогу одержати ті чи інші результати.

Між показниками ефективності та ефекту існує взаємозв'язок, при цьому авторське розуміння категорій «ефективність підприємства» та «ефективна діяльність підприємства» відрізняється. Ефективною є діяльність при якій досягається одночасне зростання ефекту та ефективності від здійснюваних підприємством економічних, соціальних та екологічних заходів. Усі показники ефективності можна поділити на одиничні та комплексні, а також на внутрішні (управлінські) та зовнішні (фінансові). Можна зробити висновок, що чим більше підрозділів на підприємстві, чим різноманітніші види діяльності та

продукція, тим більше і різних показників необхідно використовувати для оцінки ефективності. Для оцінки діяльності підприємства використовують усі показники в комплексі, а тому при одному критерії можливо застосовувати декілька показників. Необхідно формувати відповідну систему критеріїв та показників для оцінки ефективності діяльності підприємства та визначення шляхів підвищення ефективності діяльності підприємства. Сутність проблеми полягає в тому, щоб досягти найкращого співвідношення між величиною ефекту і витратами, тобто на кожну одиницю витрат досягти максимального результату або мінімуму витрат на одиницю результату. Особливого значення набуває необхідність розглядати ефективність діяльності підприємств залежно від цілей зацікавлених сторін, тобто фізичних та юридичних осіб, які зацікавлені в діяльності підприємства або впливають на неї, та їх очікувань [4; 10].

У науковій літературі представлено декілька методичних підходів до оцінки ефективності: традиційний, багаточинниковий, математичний, ергонометричний, відповідно до концепції *Perfomence Menepment* (управління результатами) [4; 10; 12; 14; 17] та сукупність методів (кількісні і якісні). Система методів, які застосовуються для оцінки ефективності діяльності підприємств, постійно оновлюється та ускладнюється, що викликає низку перешкод у їх впровадженні на підприємствах, а саме [10]: труднощі в розумінні методики розрахунку показників, проблеми отримання первинної інформації, низький рівень підготовки персоналу для проведення необхідних розрахунків показників, нерозуміння керівниками необхідності застосування нових методів та підходів до оцінки ефективності діяльності підприємства.

Фактори підвищення ефективності діяльності підприємства – це його якісні особливості, які приводять до зростання потенціалу та характеризуються можливістю позитивних змін, наявністю необхідних ресурсів і умов їх використання. Виділяють зовнішні та внутрішні напрями підвищення ефективності діяльності. Так, до зовнішніх напрямів відносять: господарське законодавство, економічну і соціальну політику держави, інституціональні механізми, систему оподаткування, виробничо-соціальну інфраструктуру,

платоспроможний попит підприємства і населення, структурні зміни, природно-кліматичні умови, науково-технічний прогрес, конкурентоспроможність підприємства. На внутрішньому рівні це такі чинники, як адаптивність та швидке регулювання на зміни зовнішнього середовища, кваліфікація персоналу, безперервна інноваційна діяльність, наявність матеріальних і енергетичних ресурсів, система мотивації, методи оцінки ефективності та контролю. Оцінка ефективності підприємства з урахуванням наведених факторів дає змогу комплексно дослідити та проаналізувати отримані результати господарської діяльності. Отже, на зміну ефективності діяльності підприємств впливають групи факторів: внутрішні (основні і неосновні) та зовнішні (додаток В). Використання тих чи інших форм управління визначається специфікою господарської діяльності підприємства та його фінансовою стратегією.

Сучасні умови розвитку ринкових відносин характеризуються динамічністю та невизначеністю зовнішнього середовища, зростанням конкуренції на ринку товарів та послуг. Тому для підприємств актуальним є вміння передбачати зміни і готувати необхідні заходи як реакцію на них. Особливої актуальності зазначена проблема набула в українських реаліях, де на економічні процеси значний вплив чинять політичні та військові обставини.

РОЗДІЛ 2.

СУЧАСНИЙ СТАН ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

На даний час темпи та пропорції економічного розвитку країни, регіону, зокрема обсяги виробництва та споживання, їх зміни істотно залежать від чисельності населення, яке є головною продуктивною силою, а також основним споживачем матеріальних благ. Спостерігається тенденція зниження кількості населення в Україні, яка пов'язана зі зменшенням народжуваності та ростом смертності (депопуляція) українців. Серед причин зменшення чисельності населення є і соціально-економічні проблеми: відкриті кордони, занепад охорони здоров'я, погіршення умов життя, економічна криза тощо.

Від забезпеченості підприємства персоналом та ефективності його використання залежать обсяг і вчасне виконання всіх робіт, ступінь використання устаткування, машин, механізмів і як результат – обсяг виробництва продукції, її собівартість, прибуток та інші економічні показники (додаток Г).

Станом на 01.01.2019 р. чисельність постійного населення області становила 1261,5 тис. осіб. Внаслідок демографічних процесів, які відбулися впродовж 2015-2019 рр. чисельність постійного населення скоротилась на 36,5 тис. осіб. Основним фактором зменшення чисельності населення було його природне скорочення та міграція. В Хмельницькій області кількість зайнятого населення у сільському господарстві за досліджуваний період коливалася і на 01.01. 2019 році склала 146,7 тис. чол. проти 133,3 тис. чол. в 2015 році. Кількість зайнятого населення у сільському господарстві 2015-2018 рр. збільшилась на 10,1 % або на 13,4 тис. чол. і у 2018 р. становила 146,7 тис. чол.

Вагомою якісною характеристикою господарювання на всіх рівнях є ефективність виробництва через підвищення використання ресурсного потенціалу. Ефективність використання ресурсів характеризує зв'язок між кількістю ресурсів, втрачених під час виробництва, та кількістю товарів і послуг, отриманих у результаті використання тих чи інших ресурсів. Збільшення кількості товарів і послуг, яку виробляє економіка держави з

певного обсягу ресурсів, означає підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу. Зменшення обсягу продукції, яку одержують з певної кількості залучених ресурсів, засвідчує зниження ефективності використання ресурсів.

До ресурсного потенціалу належать земельні, трудові, фінансові і матеріально-технічні ресурси. Їх розмір і співвідношення вказують на забезпеченість обсягами виробництва продукції, її конкурентоспроможність. Важлива особливість сільського господарства полягає у тому, що до продуктивних сил галузі належать земельні ресурси. Земельний фонд Хмельниччини на 01.01 2019 р. складав 2062,9 тис. га, у структурі якого 1561,0 тис. га, або 75,7 %, зайнято сільськогосподарськими угіддями. Лісами та лісовкритими площами зайнято 14,3 % території, забудовані землі займають 6,4 %, землі під водою – 2 %, відкриті заболочені землі займають – 0,7 %, інші землі (піски, яри, зсуви і т.д.) – 1,0 % [18].

На нашу думку, потенційні можливості землі як засобу виробництва обумовлюються численними об'єктивними та суб'єктивними чинниками, які можна об'єднати у чотири групи чинників: генетичного походження, пов'язані з фізичними, хімічними, біологічними властивостями ґрунтів, які сформувалися внаслідок тривалого ґрунтоутворення; зумовлені різнотипними біокліматичними, гідрологічними природними умовами; виробничо-технологічні, пов'язані з капітальними вкладеннями і зростанням основних виробничих фондів, впровадженням прогресивних технологій, наукових досягнень і передового досвіду; зумовлені соціально-економічними умовами розвитку суспільного виробництва.

На протязі досліджуваного періоду, площа сільськогосподарських угідь залишилась практично незмінною. Вона збільшилась всього на 0,1 % у 2017 р. і становила 1568,2 тис. га (додаток Д). Зазначимо, що із загальної площі сільськогосподарських угідь рілля займає 85,0 %, 5,8 % – сіножаті, 6,7 % – пасовища, 0,04 % – перелоги і 2,5 % – багаторічні насадження. Площа ріллі зросла на 71,9 га або на 5,7 % і у 2018 р. складала 1326,2 тис. га.

Сільськогосподарські підприємства виступають основним виробником продукції рослинництва в Хмельницькій області, при цьому їхня частка протягом 2014-2018 рр. збільшилася і у 2018 р. становила 84,5 % (додаток Е). У 2018 р. продукція рослинництва в структурі валової продукції в постійних цінах 2010 р. у всіх категоріях господарств займала 76,6 %, що на 4,0 в. п. перевищує відповідний показник 2014 р. Найбільшої питомої ваги продукція галузі досягла в 2018 р. У структурі валової продукції сільськогосподарських підприємств звітного року продукція галузі тваринництва становила 15,5 %.

Результативні індикатори економічного розвитку сільського господарства, як складової агропродовольчого сектору, включають показники, що характеризують: обсяги посівних площ під сільськогосподарськими культурами, поголів'я худоби і птиці; обсяги виробництва продукції рослинництва і тваринництва; технічну ефективність сільськогосподарського виробництва (урожайність сільськогосподарських культур, продуктивність сільськогосподарських тварин); стан реалізації продукції сільського господарства; ефективність сільського господарства як галузі.

Сільськогосподарські підприємства, які займаються рослинництвом, у 2018 р. вирощували продукцію на 925,7 тис. га сільськогосподарських угідь, що становить 78,0 % від загальної посівної площі (табл. 2.1). Можна побачити, що за досліджуваний період посівна площа сільськогосподарських культур практично не змінилася. Водночас в сільськогосподарських підприємствах мало місце зростання посівних площ зернових та зернобобових культур на 36,4 тис. га, а по інших культурах – зменшення.

Вважаємо, що причиною цього є помилки в державній політиці стосовно розвитку даних галузей. Розвиток рослинницьких галузей значно впливає на зміцнення економіки підприємств. На основі підвищення врожайності та збільшення валового збору сільськогосподарських культур зростають обсяг валової продукції, грошові надходження від реалізації товарної продукції, продуктивність праці і рентабельність підприємства.

Спостерігаються певні зміни і у рівні урожайності сільськогосподарських

Таблиця 2.1

Посівні площі культур сільськогосподарських за категоріями господарств,
тис. га*

Показники	Роки			Відхилення 2018 р. від 2016 р. (+,-)
	2016	2017	2018	
Підприємства				
Культури сільськогосподарські	894,7	913,6	925,7	31,0
у тому числі				
культури зернові та зернобобові	442,7	454,9	479,1	36,4
буряк цукровий фабричний	35,5	35,5	29,1	-6,4
картопля	0,2	0,2	0,1	-0,1
культури овочеві	0,4	0,3	0,4	-
культури кормові	32,8	34,1	27,3	-5,5

*Розраховано за матеріалами Головного управління статистики у Хмельницькій області

культур у Хмельницькій області (додаток Ж). Так, у 2018 р. порівняно з 2016 р. збільшилась урожайність зернових і зернобобових – на 16,5 %; буряку цукрового фабричного – на 10,6; соняшнику – на 2,3; картоплі – на 3,6 %; овочевих – на 13,6 %; плодових та ягідних культур – на 19,0 %, що вплинуло на обсяги виробництва продукції зернових та зернобобових культур – на 25,1 %, соняшнику – на 39,6, овочів – на 15,5 та плодових і ягідних культур – на 18,3 %. Проте обсяги вирощування цукрових буряків зменшили на 10,3 % (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Виробництво основних видів продукції рослинництва, тис. т*

Культури	Роки			Відношення 2018 р. до 2016 р. (%)
	2016	2017	2018	
Культури зернові та зернобобові	3085,5	3421,4	3861,0	125,1
Буряк цукровий фабричний	1586,4	1982,5	1423,6	89,7
Соняшник	346,7	438,7	484,1	139,6
Картопля	1320,5	1385,3	1386,8	105,0
культури овочеві	227,5	268,7	262,8	115,5
культури плодові та ягідні	200,5	225,7	237,2	118,3

*Розраховано за матеріалами Головного управління статистики у Хмельницькій області

Аграрні підприємства поряд із вирощуванням сільськогосподарських культур утримують і певну кількість худоби та птиці (додаток З). Дані свідчать про те, що за досліджуваний період у всіх категоріях господарств області

майже по всіх видах тварин відбувалося поступове зменшення їх поголів'я. У сільськогосподарських підприємствах спостерігається зменшення чисельності всіх видів тварин, окрім поголів'я свиней, яке збільшилося на 9,2 %. Причиною зменшення поголів'я худоби стала кризова ситуація із заготівлею кормів і різке зростання на них цін. Водночас, за даними Головного управління статистики у Хмельницькій області, підтверджується зростання виробництва продукції тваринництва у господарствах усіх категорій за виключенням кількості настригу вовни, що зменшилася на 66,7 % та збору меду – на 29,3 % (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Виробництво продукції тваринництва за категоріями господарств

Показники	Роки			2018 р. до 2016 р., (%)
	2016	2017	2018	
Господарства усіх категорій				
М'ясо всіх видів, тис. т:				
у живій масі	97,9	96,6	99,2	101,3
у забійній масі	66,0	64,8	67,1	101,7
Молоко, тис. т	589,6	596,7	624,0	105,8
Яйця, млн. шт.	1026,4	1308,4	1089,7	106,2
Вовна, т	8	8	6	75,0
Мед, т	2224	3622	5961	в 2,7 р.
Сільськогосподарські підприємства				
М'ясо всіх видів, тис. т:				
у живій масі	44,3	42,6	45,3	102,3
у забійній масі	31,6	30,2	32,6	103,2
Молоко, тис. т	154,8	161,0	168,4	108,8
Яйця, млн. шт.	864,8	1139,2	916,1	105,9
Вовна, т	3	3	1	33,3
Мед, т	41	48	29	70,7

*Розраховано за матеріалами Головного управління статистики у Хмельницькій області

На обсяги виробництва основних видів тваринницької продукції впливають два фактори: поголів'я тварин та їх продуктивність. Під продуктивністю тварин розуміють вихід продукції на одну голову за відповідний період (день, місяць, рік). Показники продуктивності відображають якісний рівень розвитку тваринництва у Хмельницькій області (табл. 2.4).

Можна побачити, що позитивна тенденція у області склалася лише по середньорічних надоях молока від однієї корови. За більшістю показників продуктивності відбулося зростання. Спостерігається зворотна тенденція до зменшення продуктивності тварин по середньорічному настригу вовни від однієї вівці.

Таблиця 2.4

Продуктивність сільськогосподарських тварин*

Показники	Роки			2018 р. до 2016 р.,%
	2016	2017	2018	
Середній річний удій молока від однієї корови, кг				
Господарства усіх категорій	4340	4389	4658	107,3
Підприємства	5789	5997	6548	113,1
Господарства населення	3982	3989	4205	105,6
Середній річний настриг вовни від однієї вівці, кг				
Господарства усіх категорій	1,4	1,4	1,3	92,9
Підприємства	0,9	0,9	0,4	44,4
Господарства населення	2,2	2,2	2,2	100,0

*Розраховано за матеріалами Головного управління статистики у Хмельницькій області

Одним із найважливіших завдань будь-якого підприємства Хмельницької області є підвищення продуктивності праці (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

**Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції
на одну особу, кг**

Показники	Роки						Відношення 2018 р. до 2014 р., %
	2010	2014	2015	2016	2017	2018	
Культури зернові та зернобобові	1310	2522	2152	2392	2673	3041	в 2,3 р.
Буряк цукровий фабричний	1207	1812	879	1230	1549	1121	92,9
Соняшник	32	67	82	269	343	381	в 11,9 р.
Картопля	815	1158	821	1024	1082	1092	134,0
Культури овочеві	157	160	144	176	210	207	131,8
Культури плодові та ягідні	119	118	158	155	176	187	157,1
М'ясо (у забійній масі)	36,1	52,0	50,4	51,2	50,6	52,9	146,5
Молоко	457,1	461,9	448,0	457,1	466,2	491,5	107,5
Яйця, шт	295	1479	1265	796	1022	858	в 2,9 р.

*Розраховано за матеріалами Головного управління статистики у Хмельницькій області

Отже, по всіх показниках виходу валової продукції сільськогосподарства у розрахунку на одного зайнятого в сільськогосподарському виробництві відбулося поступове зростання. Найбільш суттєві зміни відбулися при виробництві соняшнику та яєць. Підвищення рівня продуктивності праці значною мірою викликано зростанням обсягів виробленої продукції, а також

помітним скороченням кількості працівників; активізацією інфляційних процесів в аграрній сфері економіки.

Економічна ефективність використання землі характеризується системою натуральних і вартісних показників. До натуральних показників відносять: урожайність сільськогосподарських культур; виробництво окремих видів тваринницької продукції на 100 га відповідних земельних угідь (продукцію скотарства і вівчарства розраховують на 100 га сільськогосподарських угідь, свинарства – на ріллю, птахівництва – на площу зернових) (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Виробництво продукції тваринництва в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь, ц*

Показники	Роки						Відношення 2018 р. до 2010 р., %
	2010	2014	2015	2016	2017	2018	
М'ясо всіх видів:							
у живій масі	49,2	67,8	64,7	62,5	61,6	63,5	129,1
у забійній масі	32,3	45,5	43,7	42,1	41,3	43,0	133,1
Молоко	408,6	404,1	385,4	376,5	380,5	399,7	97,8
Яйця, млн.шт (на 100 га посіву зернових)	72,9	317,3	311,3	191,9	237,4	189,2	в 2,6 р.
Вовна, кг	0,7	0,6	0,5	0,5	0,5	0,4	57,1

*Розраховано за матеріалами Головного управління статистики у Хмельницькій області

До вартісних показників відносять: вартість валової продукції в постійних цінах, товарної продукції в поточних цінах реалізації, чистої продукції і прибутку в розрахунку на гектар сільськогосподарських угідь. Можна побачити, що виробництво продукції тваринництва в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь найбільше в 2,6 р. отримано яєць та м'яса – всього, у живій і у забійній масі. Негативна стійка тенденція до погіршення склалася по виробництву молока і вовни.

Основними причинами низької віддачі сільськогосподарських угідь є: скорочення поголів'я тварин, недосконалість технічних засобів та технологій, недотримання сівозмін, недостатнє застосування мінеральних і органічних добрив, невиконання природоохоронних та меліоративних заходів, непродумана цінова політика держави.

Підприємство завершує виробничий процес передачею продукції до споживача. Реалізація є кінцевою стадією кругообігу виробництва і є його найважливішим показником. Взаємовідносини між покупцями та продавцями через посередників створюються на основі руху грошових та товарних потоків. Продаж продукції підприємством-виробником свідчить про відповідність якості та ціни випущеної продукції вподобанням покупців.

Якщо продукція підприємства знаходить свого споживача і успішно реалізується, то це свідчить про відповідність властивостей товару потребам споживачів. У зв'язку з цим, питання реалізації продукції є досить важливим, адже несе в собі важливу суспільну роль. Результативність галузі рослинництва характеризують обсяги реалізації продукції (табл. 2.7). Так, у 2017 р. порівняно

Таблиця 2.7

Реалізація продукції рослинництва сільськогосподарськими підприємствами Хмельницької області, тис. т*

Показники	Роки					Відношення 2017 р. до 2010 р., %
	2010	2014	2015	2016	2017	
Культури зернові та зернобобові	947,7	2012,1	2397,8	1609,1	1929,6	в 2,0 р.
у тому числі						
пшениця	425,8	723,4	943,6	800,8	847,3	199,0
жито	22,0	6,4	6,8	7,5	21,6	98,2
кукурудза на зерно	242,7	1012,2	1154,1	574,9	745,9	в 3,1 р.
ячмінь	207,0	239,0	272,3	205,5	279,1	134,8
овес	17,1	5,8	5,8	2,7	2,3	13,5
просо	1,5	1,0	0,0	0,1	0,4	26,7
гречка	14,7	10,0	3,5	3,0	2,2	15,0
культури зернобобові	12,9	12,4	11,0	8,4	27,0	в 2,1 р.
Культури олійні	179,6	687,4	810,6	603,3	630,6	в 3,5 р.
Цукрові буряки	1159,1	1185,4	700,7	1006,9	1681,9	145,1
Картопля	4,2	73,5	4,8	0,7	0,7	16,7
Культури овочеві	3,9	4,2	3,6	6,0	0,8	20,5
Культури плодові та ягідні	6,7	9,9	11,3	11,4	16,3	в 2,4 р.

*Розраховано за матеріалами Головного управління статистики у Хмельницькій області

з 2010 р. збільшилась реалізація зернових і зернобобових в 2 рази; олійних – в 3,5 рази; цукрових буряків – на 45,1 %; культур плодових і ягідних – в 2,4 рази. Поряд з цим спостерігається зменшення обсягів реалізації картоплі – на 83,3 % та овочевих культур на 79,5 %.

Розглянемо зміни у основних показниках діяльності сільськогосподарських підприємств (табл. 2.8). Дослідження та аналіз фінансових результатів діяльності суб'єкта господарювання та його фінансового стану є важливим елементом для прийняття конкретних рішень, спрямованих на подальше збільшення прибутковості, виявлення причин збитковості, а також забезпечення стабільності щодо значень окремих показників та загалом фінансової стійкості підприємства.

Таблиця 2.8

Основні показники діяльності підприємств Хмельницької області

Показники	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	Відхилення 2017 р. від 2014 р., +/-
Рівень рентабельності операційної діяльності, %	24,3	32,3	38,2	31,1	6,8
Чистий прибуток (збиток), млн. грн. Підприємства, які одержали чистий прибуток	865,0	3052,1	3587,9	1835,5	970,5
відсотків до загальної кількості	86,0	87,6	88,5	89,9	3,9
фінансовий результат, млн. грн. Підприємства, які одержали чистий збиток	3303,9	6266,4	4611,7	6757,1	3453,2
відсотків до загальної кількості	14,0	12,4	11,5	10,1	-3,9
фінансовий результат, млн. грн.	2439,0	3214,3	1023,8	4921,6	2482,6
Кількість найманих працівників, тис. осіб	23,2	22,4	22,4	21,7	-1,5

*Розраховано за матеріалами Головного управління статистики у Хмельницькій області

Слід зазначити, що нестабільна цінова кон'юнктура аграрного ринку є одним з основних чинників, що впливають на економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств. Нині особливо актуальними залишаються питання розробки комплексу заходів щодо: пом'якшення диспаритету цін і компенсації фінансових витрат сільськогосподарським товаровиробникам при придбанні енергоресурсів переважно за рахунок вітчизняного товаровиробництва, а також для активізації імпортозаміщення; зростання обсягів продукції рослинництва для задоволення зростаючого попиту на корми

з боку вітчизняного тваринництва; подолання вузьких місць у кадровому забезпеченні програм розвитку рослинництва; створення ефективної системи наукових досліджень і інформаційного забезпечення, ухвалення економічних і технологічних рішень у сільському господарстві та переробній промисловості; вдосконалення інституціональних форм організації рослинництва; розвиток малого підприємництва.

За досліджуваний період ціни реалізації продукції рослинництва мають тенденцію до зростання (додаток И), зокрема зернових і зернобобових культур, соняшнику, буряків цукрових, картоплі, овочевих та плодових та ягідних культур за цей час зросли в 3,8 рази; 2,9 рази, на 48 %, на 62,5 %, на 97,2 % та 2,4 рази і 2018 р. становили 4309,5 грн.; 9047,4 грн.; 709,3 грн.; 4164 грн.; 5342,7 грн. та 5002,8 грн. за 1 т, відповідно. Аналогічно ціни реалізації продукції тваринництва також мають тенденцію до зростання (додаток И): продукції сільськогосподарських тварин у 2018 р. порівняно із 2010 р. зросли в 2,9 рази, молока – в 2,6 рази, яєць – в 3,1 рази.

Важливим абсолютним показником роботи підприємства є прибуток від реалізації продукції. Він характеризує рівень чистих грошових надходжень і свідчить про фінансовий стан, платоспроможність і беззбитковість роботи дослідного об'єкту. Рентабельність, на відміну від прибутку, є відносним показником і показує розмір одержаного чистого результату в розрахунку на одиницю витрат виробництва і реалізації. Так, рентабельність зерна в 2018 р. становила 32,0%, соняшнику 32,6; картоплі 51,8; овочевих 24,0% та плодових і ягідних культур 23,0 %. Найбільш рентабельними виявилися культури плодови та ягідні в 2017 р. їх показник рентабельності складав 56,9%. Виробництво продукції тваринництва за досліджуваний період було збитковим, за винятком виробництва молока та продукції птахівництва. Причини збитковості галузі тваринництва – високий рівень собівартості та значно нижчий рівень доходів. Рівень збитковості великої рогатої худоби на м'ясо 2010 р. становив -39,5 %, а 2018 р. -19,1 % (додаток К).

До основних проблем галузі тваринництва належать: низька якість продукції, особливо молока; невідповідність стандартів європейському рівню; відсутність цивілізованої ринкової інфраструктури; неконтрольований імпорт; використання застарілих технологій та обладнання; слабкий рівень ветеринарного забезпечення; наявність неефективних каналів реалізації продукції, що пов'язано з недосконалістю інфраструктури аграрного ринку.

Першочерговими заходами, які слід здійснити для перспективного розвитку галузі, повинні бути такі: послідовна інтенсифікація на основі зміцнення кормової бази і забезпечення збалансованої годівлі тварин; удосконалення племінних і продуктивних якостей поголів'я; поглиблення спеціалізації та концентрації галузі; забезпечення державного контролю за закупівельними цінами на продукцію тваринництва з метою захисту виробників; збільшення державних дотацій галузі; підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва; спеціалізація та концентрація виробництва з урахуванням природних умов; удосконалення механізмів цінової політики, фінансово-кредитної та банківської систем на державному рівні; організація виробничої діяльності на основі інвестиційно-інноваційного розвитку; контрактна система заготівлі молочної сировини між товаровиробниками і переробними підприємствами.

Важливу роль у забезпеченні стабільного розвитку та підвищенні ефективності функціонування цієї галузі відіграє якісна державна підтримка, яка є складовою системи державного регулювання. Основними напрямками державного регулювання галузі тваринництва мають стати: удосконалення цінової політики; розвиток ринкової інфраструктури; податкове стимулювання; подолання монополії у сфері збуту продукції; страхування продукції; здійснення кредитної підтримки товаровиробників; стимулювання розвитку інноваційних структур з виробництва продукції тваринництва, конкурентоздатної на зовнішньому ринку.

Пріоритетним напрямом розвитку тваринництва та підвищення його конкурентоспроможності має бути механізм державної підтримки

сільськогосподарських товаровиробників, що забезпечить ефективний розвиток тваринництва й створення нормативно-правової бази регулювання доходів, а також часткове відшкодування державою основних витрат на будівництво та реконструкцію тваринницьких комплексів після їх введення в експлуатацію, насамперед, на умовах фінансового лізингу.

Необхідним є також удосконалення системи ціноутворення, розширення ринків збуту та сприяння ефективній роботі переробних підприємств, що впливатиме на розвиток інфраструктури та відповідних соціально-економічних умов на селі.

При розгляді проблеми ефективності та інтенсивного розвитку сільськогосподарських підприємств важливо керуватися законодавчими та стратегічними і програмними матеріалами, які є основою для подальшого забезпечення стійкого функціонування аграрного сектору економіки України: Стратегія розвитку України на період до 2020 року [19]; Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року. Розпорядження КМУ № 1437-р. [11]; Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності. Закон України № 1540-VIII [15]. Про державну підтримку сільського господарства України. Закон України №1877-IV. [16].

РОЗДІЛ 3.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Нині розвиток сільськогосподарських підприємств характеризується скороченням виробництва по деяких видах продукції, погіршенням її якості, зниженням рентабельності виробничої діяльності, недостатнім рівнем державної підтримки. При цьому, важливою проблемою, яка потребує вирішення, є вдосконалення організаційно-економічних умов виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств, що забезпечить підвищення економічної ефективності роботи сільськогосподарських товаровиробників та сприятиме створенню додаткових робочих місць у сільській місцевості, збільшенню надходжень до бюджету, виробництву високоякісної продукції за доступними цінами.

Основною метою розвитку сільськогосподарського виробництва є підвищення рівня життя населення. Проблема виходу економіки України з кризового стану може бути успішно подоланою через пошук напрямів підвищення ефективності виробництва. Виробнича діяльність вважається визначальною, оскільки найбільшою мірою впливає на ефективність системи господарювання та якість суспільного життя. У цілому виробнича діяльність – це відносини, пов'язані з організацією та функціонуванням підприємств. Саме тому кожен суб'єкт підприємницької діяльності повинен чітко знати свої сильні й слабкі сторони, організовувати виробничу діяльність таким чином, щоб забезпечити швидку адаптацію до змін кон'юнктури ринку.

Для підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств і вирішення економічних проблем в аграрній сфері необхідно визначити основні організаційно-економічні чинники, які впливають на виробничу діяльність та формують її ефективність (додаток Л). Організаційні фактори впливають на організацію підприємства, його спеціалізацію, певний набір техніки, використання працівників, форм управління. Від уміння підприємців комбінувати основні фактори виробництва значною мірою

залежить ефективність виробничої та господарської діяльності. Між внутрішніми й зовнішніми чинниками формуються тісні зв'язки та здійснюються процеси обміну й кругообігу. Так, на результат виробництва впливає кон'юнктура ринку, рівень оподаткування, розвиток кредитної сфери та наявність сировини. Високий економічний ефект, у свою чергу, впливає на демографічні та соціально-культурні цінності, збільшуються надходження до бюджетів, створюються додаткові робочі місця.

Економічні фактори характеризуються багатьма параметрами: рівнем інфляції або дефляції, ступенем розвитку конкурентного середовища, рівнем зайнятості, податковою політикою, динамікою і співвідношенням цін на сільськогосподарські й промислові товари. Перебуваючи у тісному взаємозв'язку, ці чинники формують середовище, в якому здійснюється підприємницька діяльність. Кожен із цих елементів у різних економічних ситуаціях виявляє свій вплив на ефективність виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств.

Система виробництва має на меті встановлення правильної спеціалізації підприємства, раціональне поєднання галузей, які разом із комплексом соціально-економічних, агрозоотехнічних та організаційних заходів спрямовані на всебічне використання виробничого потенціалу підприємства, отримання максимального прибутку.

У кризовий період розвитку сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм господарювання має місце дефіцит фінансових ресурсів. До питань фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств варто підходити комплексно, оскільки кожне підприємство повинно розвиватися заданими темпами. Організаційно-економічний механізм фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств повинен трансформуватися, постійно адаптуючись до завдань, які вирішуються за умов, що змінюються. Тому потрібно здійснювати правильний вибір різних варіантів ресурсозберігаючих технологій виробництва продукції рослинництва

й тваринництва залежно від наявного ресурсного забезпечення сільськогосподарських підприємств.

Створення умов для формування оптимального ресурсного забезпечення виробництва певних видів продукції рослинництва й тваринництва слід починати з виявлення реального стану ресурсної бази виробників сільськогосподарської продукції, а також її оптимізації, виходячи з поставлених завдань. У нинішніх умовах серед сільськогосподарських підприємств Хмельницької області найбільш ефективно господарюють приватні підприємства (у тому числі фермерські) та господарські товариства.

Також слід зауважити, що поряд із визначенням правильного варіанта розподілу виробничих ресурсів важливим елементом підприємницької діяльності сільськогосподарських підприємств є визначення інструментів реалізації їх цінової стратегії. На ринку сільськогосподарської продукції функціонує значна кількість посередників, які диктують свої умови при закупівлі сільськогосподарської продукції у підприємств. Як наслідок, закупівельні ціни значно нижчі, ніж фактичні.

Винятково важливу роль у підвищенні ефективності організаційно-економічного механізму забезпечення розвитку АПК мають кредитування та інші банківські послуги, страхування ризиків, ринки боргових зобов'язань та застав, посередницькі послуги при інвестуванні та розвиток ринку цінних паперів. Низький рівень розвитку кредитування зумовлений відсутністю іпотечного кредитування, механізмів формування заставної бази та інших видів гарантій. Така важлива складова організаційно-економічного механізму як страхування, недостатньо ефективно розвивається через відсутність стандартизації страхових процедур, механізмів організації взаємного страхування. Лише комплексна інтенсифікація розвитку агропромислового виробництва, поряд зі становленням конкурентоспроможного біржового ринку сільськогосподарської продукції, забезпечить стабілізацію аграрного сектору економіки країни.

В економічному механізмі сільськогосподарських підприємств слід вирізняти дві економічні підсистеми: зовнішню та внутрішню. Зовнішнє

економічне середовище формується й функціонує між державними структурами та сільськогосподарськими підприємствами (цінова політика й еквівалентність товарообміну, податкова система, фінансово-кредитний механізм, система страхування) та впливає на аграрний сектор економіки в цілому і на кожне сільськогосподарське підприємство як на самостійну його складову. У свою чергу, внутрішнє економічне середовище включає організаційно-правову форму підприємства, бізнес-планування, орендні відносини, госпрозрахунок. Тобто, економічний механізм варто розглядати з позицій так званих сфер регулювання, а саме: зовнішнього та внутрішнього середовища (рис. 3.1).

Дія цього механізму в повному обсязі має забезпечити організаційну спрямованість та взаємну узгодженість всіх структурних блоків і ланок. У результаті має підвищитися рівень забезпечення сільськогосподарських підприємств ресурсами та ефективність їх використання, має відбутися впровадження й освоєння сучасних технологій виробництва сільськогосподарської продукції, що призведе до вдосконалення сільськогосподарського виробництва та підвищення його ефективності.

Формування економічного механізму підвищення ефективності сільськогосподарських підприємств має здійснюватися на основі всебічного врахування стратегічних цілей розвитку агропромислового виробництва та елементів державного регулювання. Раціональне використання ресурсів, максимальне одержання доходів та висока конкурентоспроможність можуть бути досягненні лише в умовах інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств. На сучасному етапі реалізації цих документів, як твердить учений В. М. Калінчик, треба розглянути декілька сценаріїв розвитку вітчизняного АПК на перспективу, основою яких має стати: досягнення конкурентних рівнів урожайності сільськогосподарських культур та збалансоване виробництво відповідно до попиту. При цьому за критерій обрано максимум прибутку від діяльності АПК з виділенням специфічних умов (обмежень або ж спонукань), основою яких в рослинництві є виробництво зернових понад 80 млн. т [8, с. 164-174].

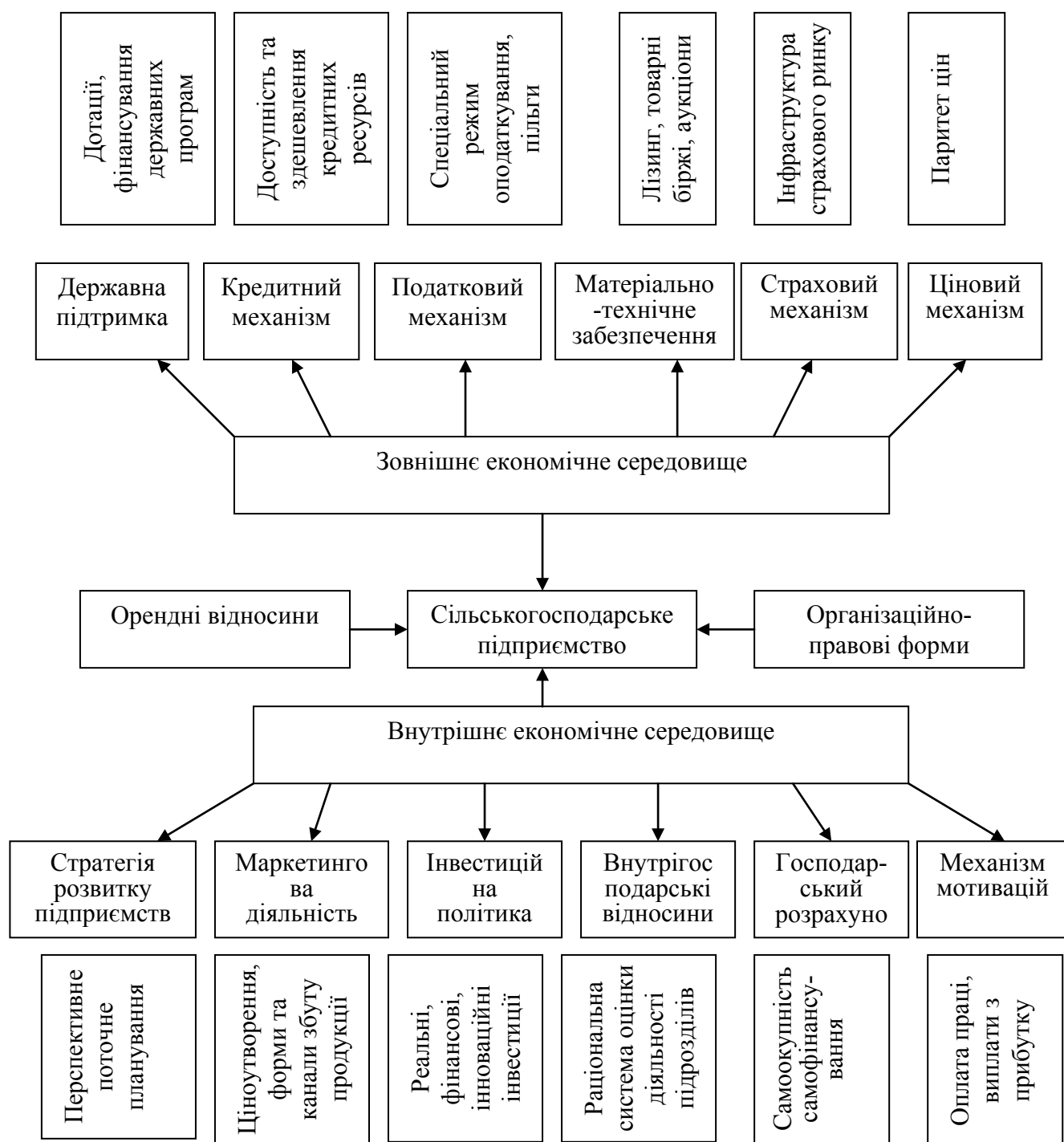

Рис. 3.1. Економічний механізм забезпечення ефективності сільськогосподарських підприємств

Досліджуючи це питання, ми дійшли висновку, що на прогнозування дохідності сільськогосподарських підприємств впливає ряд чинників, які можна об'єднати у чотири групи (рис. 3.2). Кожен із вказаних чинників має певний вплив на результати прогнозування виробничих показників, однак комплексна дія системи факторів суттєво посилюється на рівень дохідності сільськогосподарських підприємств. Прогнозування є однією з форм діяльності,

що складається з наукового передбачення стану об'єкта у певний момент майбутнього, яке ґрунтується або на аналізі тенденцій соціально-економічного розвитку з наступною екстраполяцією визначених тенденцій, або на використанні нормативних розрахунків [22, с. 47-51].

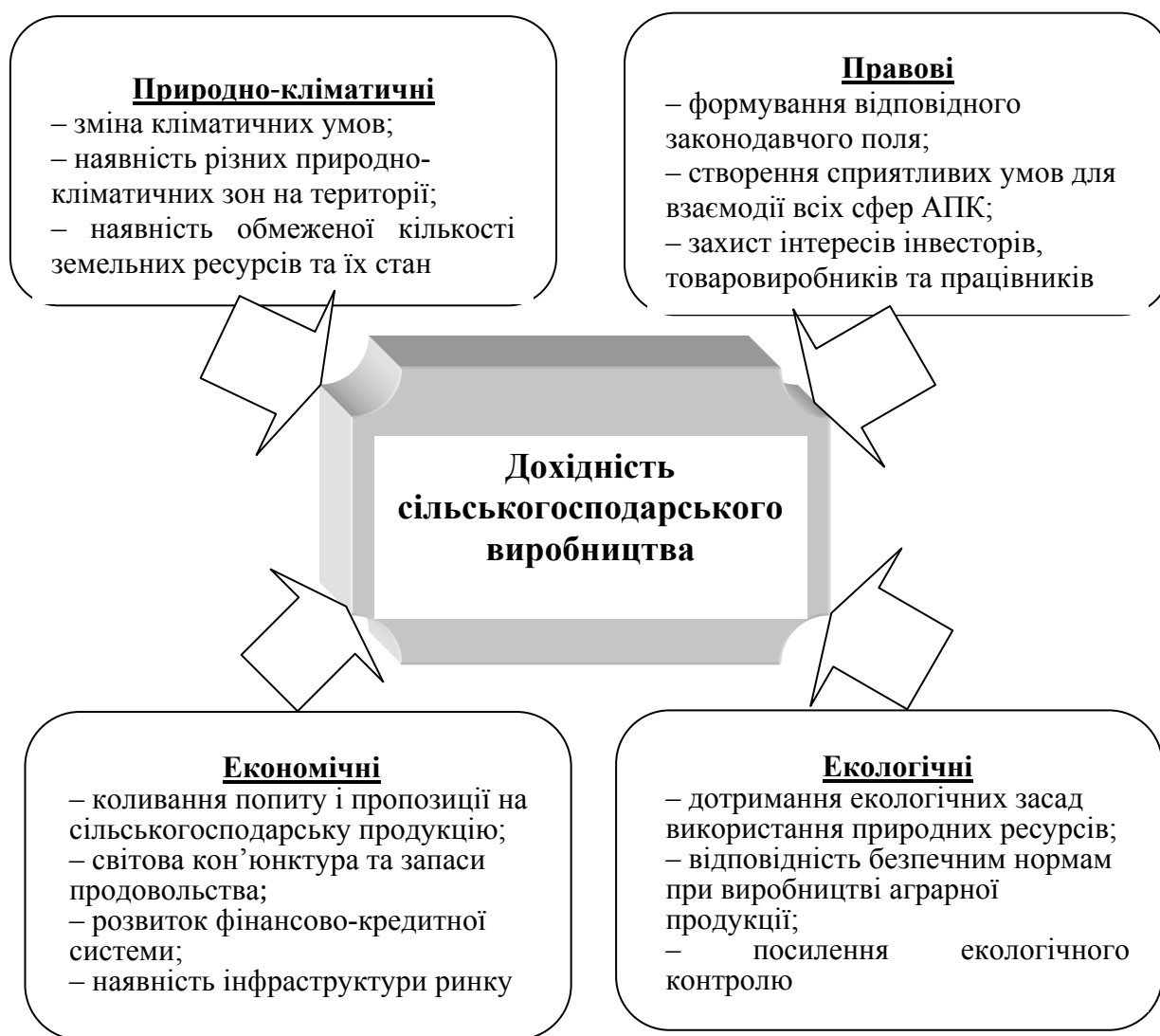

Рис. 3.2. Система факторів при прогнозуванні дохідності сільськогосподарських підприємств (розробка автора)

Від цього залежатиме точність та достовірність реалізації прогностичної функції досліджуваної економічної системи. Для її ефективного впровадження, на нашу думку, прогнозну оцінку дохідності сільськогосподарських підприємств необхідно здійснювати для окремих груп (видів) аграрної продукції за певним алгоритмом. З цією метою пропонуємо застосувати такий

алгоритм прогносної оцінки дохідності сільськогосподарських підприємств (рис. 3.3). Зазначимо, що за допомогою запропонованого алгоритму надається можливість дослідження рівня дохідності сільськогосподарських підприємств, враховувати минулі та сучасні тенденції, обґрунтовувати стратегічні завдання на перспективу.

Дослідження дохідності сільськогосподарських підприємств дало змогу обґрунтувати раціональні параметри валового прибутку, обсяги податкових надходжень у бюджет та чистого прибутку, необхідного для розширеного відтворення. Все це сприятиме поліпшенню планування обсягів виробництва і продажу аграрної продукції, створенню сировинної бази для переробних підприємств, розвитку сільськогосподарських і переробних підприємств, обґрунтуванню стратегії розвитку агропромислового виробництва у області.

Ефективність прогнозування дохідності сільськогосподарських підприємств, як правило, залежить від функціонування організаційно-економічного механізму, спрямованого на створення належних умов для підприємництва, використання прогресивних, ресурсощадних технологій, еквівалентних взаємовідносин між партнерами агропромислового виробництва і на цій основі – поліпшення економічних і соціальних стандартів життя нашого народу.

Вважаємо, що застосування прогностичної функції в ринкових умовах господарювання має стратегічне значення не тільки для сільськогосподарських підприємств, а й для майбутньої оцінки розвитку як складових АПК, так і економіки агропромислового виробництва й національної економіки України загалом. Враховуючи важливість процесу планування у забезпеченні стратегічного розвитку аграрного сектору економіки, ми здійснили прогноз дохідності виробництва аграрної продукції сільськогосподарських підприємств Хмельницької області для виявлення тенденцій на короткостроковий період до 2022 р. (табл. 3.1). Для цього обрано комплексний підхід у проведенні аналізу поточного стану та динаміки показників розвитку переважної більшості підприємств цієї галузі, які одночасно є факторами, що мають безпосередній вплив на рівень узагальнюючого показника забезпечення дохідності АПК.

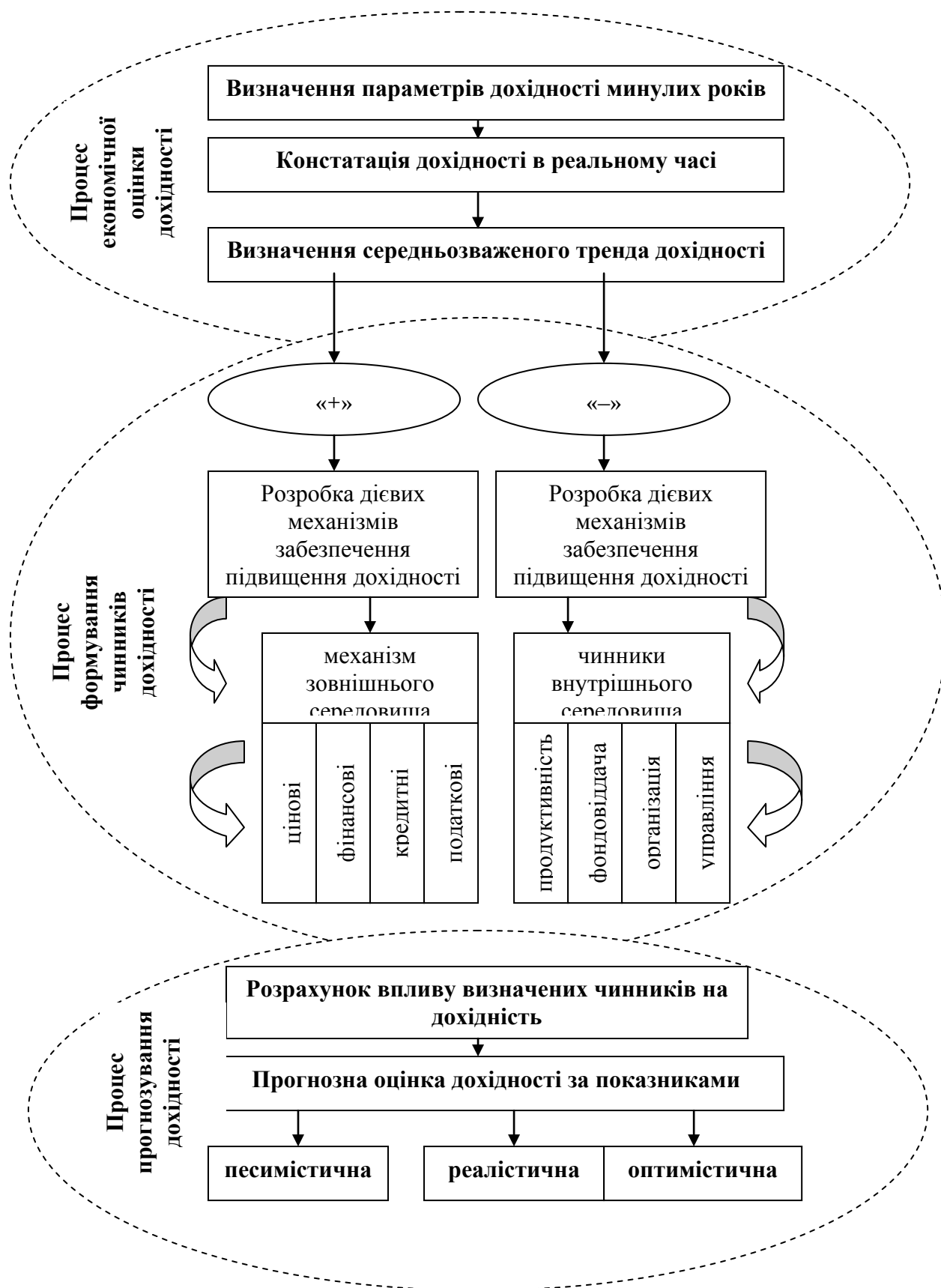

Рис. 3.3. Алгоритм прогнозової оцінки дохідності сільськогосподарських підприємств (розробка автора)

Таблиця 3.1

Порівняльна характеристика фактичних і прогнозних показників економічної ефективності виробництва основних видів продукції рослинництва сільськогосподарських підприємств

Показники	Фактичні дані (2017 р.)	Прогнозні (2022 р.)	Відхилення прогнозних від фактичних	
			±	%
Культури зернові та зернобобові				
Валовий збір, тис. т	3010,4	3015	4,6	100,2
Реалізація, тис. т	2929,6	4300	1370,4	146,8
Ціна реалізації, грн. за 1 т	3775,8	6800	3024,2	180,1
Рівень рентабельності, %	27,8	63	35,2	-
Цукрові буряки				
Валовий збір, тис. т	1958,7	2470	511,3	126,1
Реалізація, тис. т	1681,9	2400	718,1	142,7
Ціна реалізації, грн. за 1 т	810,1	1490	679,9	183,9
Рівень рентабельності, %	18,1	20	1,9	-
Соняшник				
Валовий збір, тис. т	437,5	970	532,5	в 2,2 р.
Реалізація, тис. т	192,8	450	257,2	в 2,3 р.
Ціна реалізації, грн. за 1 т	8839,6	10500	1660,4	118,8
Рівень рентабельності, %	37,2	130	92,8	-

Джерело: власні розрахунки

Спостерігається неоднозначна ситуація, оскільки по зерну, цукрових буряках і соняшнику передбачається збільшення виробництва, реалізації та підвищення рентабельності їх вирощування. Причому суттєве збільшення виробництва планується по соняшнику – у 2,2 рази, тоді як зернових лише на 0,2 %. А також рентабельність на перспективу буде значно вищою при виробництві соняшнику, а не зерна і цукрових буряків. Якщо по першому виду продукції її максимальне перспективне значення становитиме 130 %, то по другому – 63,0, а по третьому – лише 20 %.

Таким чином, наведені прогнозні розрахунки вказують на те, що сільськогосподарські підприємства області мають досить гарні перспективи подальшого ефективного і прибуткового виробництва продукції рослинництва, тому слід розробляти заходи і вишукувати резерви підвищення її ефективності. Для того, щоб не допустити зниження показників виробництва продукції рослинництва потрібні достовірні прогнози впливу на урожайність організаційно-технологічних і погодних факторів, які дадуть змогу прийняти відповідні управлінські рішення.

ВИСНОВКИ

1. За результатами дослідження «ефективність» це поняття, яке має різні підходи до визначення та знаходиться у прямій залежності від якості управління ресурсами, витратами та відображає співвідношення між отриманими вигодами та витратами на їх досягнення. Економічна ефективність відображає ступінь реалізації виробничих відносин на всіх стадіях виробництва та є ключовим фактором відображення економічної безпеки та конкурентної позиції підприємства. Ключовими факторами впливу на економічну діяльність є: ступінь інтенсивності впровадження результатів науково-технічного прогресу та інноваційного продукту, зокрема технологій, у виробництво аграрної продукції; ступінь інтегрованості суб'єкта в макро- та мікросередовище.

2. Встановлено, що для оцінки ефективності діяльності застосовуються як традиційні, так і сучасні підходи. Проведена їх систематизація та аналіз, а також визначено особливості, переваги і недоліки кожного із них. Доведено, що повноцінно проаналізувати та оцінити ефективність діяльності підприємства можливо на основі системи показників та критеріїв. Така система повинна надавати всебічну оцінку використання ресурсів на основі комплексу загальноекономічних показників, сприяти визначенню резервів підвищення ефективності та стимулювати використання цих резервів, забезпечувати потрібною інформацією всі зацікавлені сторони. Зазначені методи дозволяють знизити витрати окремих видів ресурсів на одиницю продукції та підвищити ресурсний потенціал підприємства.

3. Встановлено, що чисельність постійного населення Хмельницької області становила 1261,5 тис. осіб, однак за 2015-2019 рр. вона скоротилась на 36,5 тис. осіб, що викликано впливом природного скорочення і міграції. Чисельність зайнятого населення у сільському господарстві за цей період коливалася і на початок 2019 року склала 146,7 тис. чол. проти 133,3 тис. чол. в 2015 році. Число зайнятого населення у сільському господарстві 2015-2018 рр. збільшилась на 10,1 % або на 13,4 тис. чол. і у 2018 р. становила 146,7 тис. чол.

4. Досліджуючи виробничі ресурси було встановлено, що земельний фонд Хмельницької області на 01.01. 2019 р. складав 2062,9 тис. га, у структурі якого 1561,0 тис. га, або 75,7 % зайнято під сільськогосподарськими угіддями. Із загальної площі сільськогосподарських угідь 85,0 % займає рілля, 5,8 % – сіножаті, 6,7 % – пасовища, 0,04 % – перелоги і 2,5 % – багаторічні насадження. На протязі досліджуваного періоду, площа сільськогосподарських угідь протягом досліджуваного періоду залишилась практично незмінною і складала 1561,0 тис. га. Сільськогосподарські підприємства, які займаються рослинництвом, у 2018 р. вирощували продукцію на 925,7 тис. га сільськогосподарських угідь, що становило 78,0 % від загальної посівної площі. Найбільшими є площі під посівами зернових та зернобобових культур, під які відведено в сільськогосподарських підприємствах 2018 р. 479,1 тис. га.

5. Має місце зростання урожайності всіх сільськогосподарських культур. Так, у 2018 р. порівняно з 2016 р. збільшилась урожайність зернових і зернобобових на 16,5 %; буряку цукрового фабричного – на 10,6; соняшнику – на 2,3; картоплі – на 3,6; культур овочевих – на 13,6; культур плодових та ягідних – на 19,0 %. У результаті збільшилися обсяги виробництва зернових та зернобобових культур на 25,1 %, соняшнику – на 39,6, овочів – на 15,5 та культур плодових і ягідних – на 18,3 % при зменшенні вирощування цукрових буряків на 10,3 %.

6. Натепер сільськогосподарські підприємства є основними виробниками продукції рослинництва, їх частка протягом 2014-2018 р. збільшилася і у 2018 р. становила 84,5 %. У цьому ж році продукція рослинництва в структурі валової продукції (в постійних цінах) у всіх категоріях господарств займала 76,6 %, що на 4,0 в. п. перевищувало відповідний показник 2014 р. Водночас продукція тваринництва становила 15,5 %. У результаті господарствами усіх категорій за цей період на одну особу було вироблено продукції на 11,5% більше, а в розрахунку на 100 га с.-г. угідь – на 8,0 % більше, ніж 2014 р.

7. За результатами проведеного дослідження майже по всіх видах тварин за аналізований період відбувалося поступове зменшення їх поголів'я, окрім

поголов'я свиней, яке збільшилося на 9,2 % та незначного збільшення (на 79,6 %) бджолосімей. Причиною зменшення поголів'я худоби стала недосконала державна політики щодо відродження тваринництва, кризова ситуація із заготівлею кормів та різке зростання цін на них. У кінцевому підсумку спостерігалось збільшення обсягу усіх видів продукції тваринництва за винятком зменшення настригу кількості вовни на 66,7 % та збору меду на 29,3 %. Водночас показники продуктивності худоби і птиці дещо змінювалися. Позитивна тенденція у області склалася лише по середніх річних надоях молока від однієї корови. За більшістю показників продуктивності відбулося зростання. Спостерігається зворотна тенденція до зменшення продуктивності тварин по середньорічному настригу вовни від однієї вівці.

8. Проведені дослідження по виходу валової продукції сільського господарства у розрахунку на одного зайнятого в сільськогосподарському виробництві показали поступове зростання. Найбільш суттєві зміни відбулися при виробництві соняшнику та яєць. Підвищення рівня продуктивності праці значною мірою викликано зростанням обсягів виробленої продукції, а також помітним скороченням числа працівників; активізацією інфляційних процесів в аграрній сфері економіки. При цьому виробництво продукції тваринництва в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь найбільше (в 2,6 р.) отримано по м'ясу у живій і забійній масі. Негативна стійка тенденція до погіршення склалася по виробництву молока і вовни. Причинами низької віддачі сільськогосподарських угідь є: скорочення поголів'я тварин, недосконалість технічних засобів та технологій, недотримання сівозмін, недостатнє застосування мінеральних і органічних добрив, невиконання природоохоронних та меліоративних заходів, непродумана цінова політика держави.

8. Встановлено, що за досліджуваний період збільшилися обсяги реалізації зернових і зернобобових в 2,0 рази; олійних – в 3,5 рази; цукрових буряків – на 45,1 %; плодових і ягідних – в 2,4 рази при зменшенні обсягів реалізації картоплі на 83,3 % та овочевих культур на 79,5 % в основному за рахунок

коливання цін практично на усі види продукції. Зокрема, ціни реалізованої продукції тваринництва у 2018 р. порівняно із 2010 р. зросли в 2,9 рази, молока – в 2,6 рази, яєць – в 3,1 рази.

9. Безумовно, що збільшення обсягів виробництва продукції рослинництва супроводжувалося підвищенням ефективності її виробництва. Так, протягом 2010-2018 рр. виробництво та реалізація більшості видів продукції рослинництва (за винятком цукрових буряків) є рентабельними. Рентабельність зерна в 2018 р. становила 32,0%, соняшнику 32,6; картоплі 51,8; овочевих 24,0, плодових та ягідних культур 23,0 %. Найбільш рентабельними виявилися плодови та ягідні культури, оскільки показник їх рентабельності дорівнював 56,9%. Виробництво продукції тваринництва за досліджуваний період було збитковим, за винятком виробництва молока та продукції птахівництва.

10. Оптимізація економічних інтересів учасників відтворювального процесу виступає одним із основних факторів формування економічного механізму підвищення ефективності сільськогосподарських підприємств. Формування економічного механізму підвищення ефективності сільськогосподарських підприємств має здійснюватися на основі всебічного врахування стратегічних цілей розвитку агропромислового виробництва в цілому та повинно базуватися на поєднанні чинників мікро- і макроекономічного середовища, з урахуванням елементів державного регулювання.

11. Запропоновано алгоритм прогнозної оцінки дохідності сільськогосподарських підприємств. При цьому прогнозну оцінку дохідності підприємств доцільно здійснювати для окремих видів аграрної продукції за певним алгоритмом, що забезпечує вивчення дохідності сільськогосподарських підприємств, враховуючи минулий досвід, сучасні тенденції та обґрунтовані стратегічні завдання.

12. Вважаємо, що особливо актуальними залишаються питання розробки комплексу заходів щодо: пом'якшення диспаритету цін і компенсації фінансових витрат сільськогосподарським товаровиробникам під час

придбання енергоресурсів переважно за рахунок вітчизняного товаровиробництва, а також для активізації імпортозаміщення; зростання обсягів продукції рослинництва для задоволення зростаючого попиту на корми з боку вітчизняного тваринництва; подолання вузьких місць у кадровому забезпеченні програм розвитку тваринництва; створення ефективної системи наукових досліджень та інформаційного забезпечення, ухвалення економічних і технологічних рішень у сільському господарстві та переробній промисловості; удосконалення інституціональних форм організації тваринництва, розвиток малого підприємництва.

Окрім цього пріоритетним напрямом розвитку тваринництва та підвищення його конкурентоспроможності має бути механізм державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, що забезпечить ефективний розвиток тваринництва й створення нормативно-правової бази регулювання доходів, а також часткове відшкодування державою основних витрат на будівництво та реконструкцію тваринницьких комплексів після їх введення в експлуатацію, насамперед, на умовах фінансового лізингу. Необхідним є також удосконалення системи ціноутворення, розширення ринків збуту та сприяння ефективній роботі переробних підприємств, що впливатиме на розвиток інфраструктури та відповідних соціально-економічних умов на селі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: підручник. Київ: КНЕУ, 2013. 779 с.
2. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія. Київ: КНЕУ, 2005. 292 с.
3. Базилевич В.Д. Економічна теорія: Політекономія : підручник; 7-е вид., стер. К. : Знання-Прес, 2008. 719 с.
4. Говорушко Т.А., Клімаш Н.І. Управління ефективністю діяльності підприємств на основі вартісно-орієнтованого підходу: монографія. К.: Логос, 2013. 204 с.
5. Друкер П., Макьярелло Ф., Джозеф А. Менеджмент.: пер. с англ.. М.: ООО «И.Д. Вильямс», 2010. 704 с.
6. Економічна енциклопедія : у трьох томах / Редкол. : С.В. Мочерний (відп. ред.) [та ін.]. К. : Академія, 2002. 952 с.
7. Закон України Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року : Закон України № 2982-15 від 18.10.2005 р. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2982-15>.
8. Калінчик В. М. Прогнозування стійкого розвитку АПК України. Зб. наук. пр. ННЦ «Інститут землеробства НААН». 2010. Вип. 3. С. 164-174.
9. Касап Р.В. Наукові підходи до визначення сутності ефективності діяльності підприємства. Зб. тез Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. молодих вчених та здобувачів вищої освіти: «Тенденції та перспективи розвитку економіки, підприємництва, торгівлі, біржової діяльності в умовах глобалізації» (Кам'янець-Подільський, 21 листопада 2019 року). Кам'янець-Подільський, 2019. С. 211-216.
10. Касич А.О., Хіміч І.Г. Методичні підходи до оцінки ефективності діяльності підприємства. Бізнес Інформ. 2012. № 12. С. 176-179.
11. Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року. Розпорядження КМУ № 1437-р. від 30 грудня 2015 р. Із змінами, внесеними згідно з Розпорядженнями КМУ № 102-р від

14.02.2018, № 254-р від 17.04.2019.

12. Куценко А.В. Організаційно-економічний механізм управління ефективністю діяльності підприємств споживчої кооперації України : монографія. Полтава : РВВ ПУСКУ, 2008. 215 с.

13. Онокало В.Г. Ефективність діяльності підприємства та теоретичні підходи до її оцінки. Інфраструктура ринку. 2018. № 19. URL: <http://www.google.com/url>

14. Отенко В.І. Формування аналітичного інструментарію оцінки ефективності діяльності підприємства. Бізнес Інформ. 2013. № 5. С. 231-237.

15. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності. Закон України № 1540-VIII від 22.09.2016, ВВР, 2016, № 51, ст.833. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15>

16. Про державну підтримку сільського господарства України. Закон України №1877-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 49. Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2497-VIII від 10.07.2018 р.

17. Стрілець Є.М. Ефективність як економічна категорія. Запоріжжя : КПУ, 2013. С. 9.

18. Статистичний збірник «Сільське господарство Хмельницької області в 2018 році»; за ред. Хамської Л.О. Головне управління статистики Хмельницької області, 2019. 174 с.

19. Стратегія розвитку України на період до 2020 року URL: <http://civic.kmu.gov.ua/civic/>

20. Широко О.Є. Методика аналізу фінансових результатів підприємства. Формування ринкових відносин в Україні. 2014. № 12 (36). С. 78-84.

21. Щурик О.М. Формування організаційно-економічного механізму управління підприємством: теоретичний аспект. Економічна думка. 2017. № 4. С. 7-9.

22. Яценко В. М. Методологічні основи стратегічного прогнозування розвитку економіки АПК. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. 2009. № 24. С. 47-51. (Серія «Економічні науки»).

ДОДАТКИ

Рис. Підходи до визначення поняття «ефективність»

Джерело: [18]

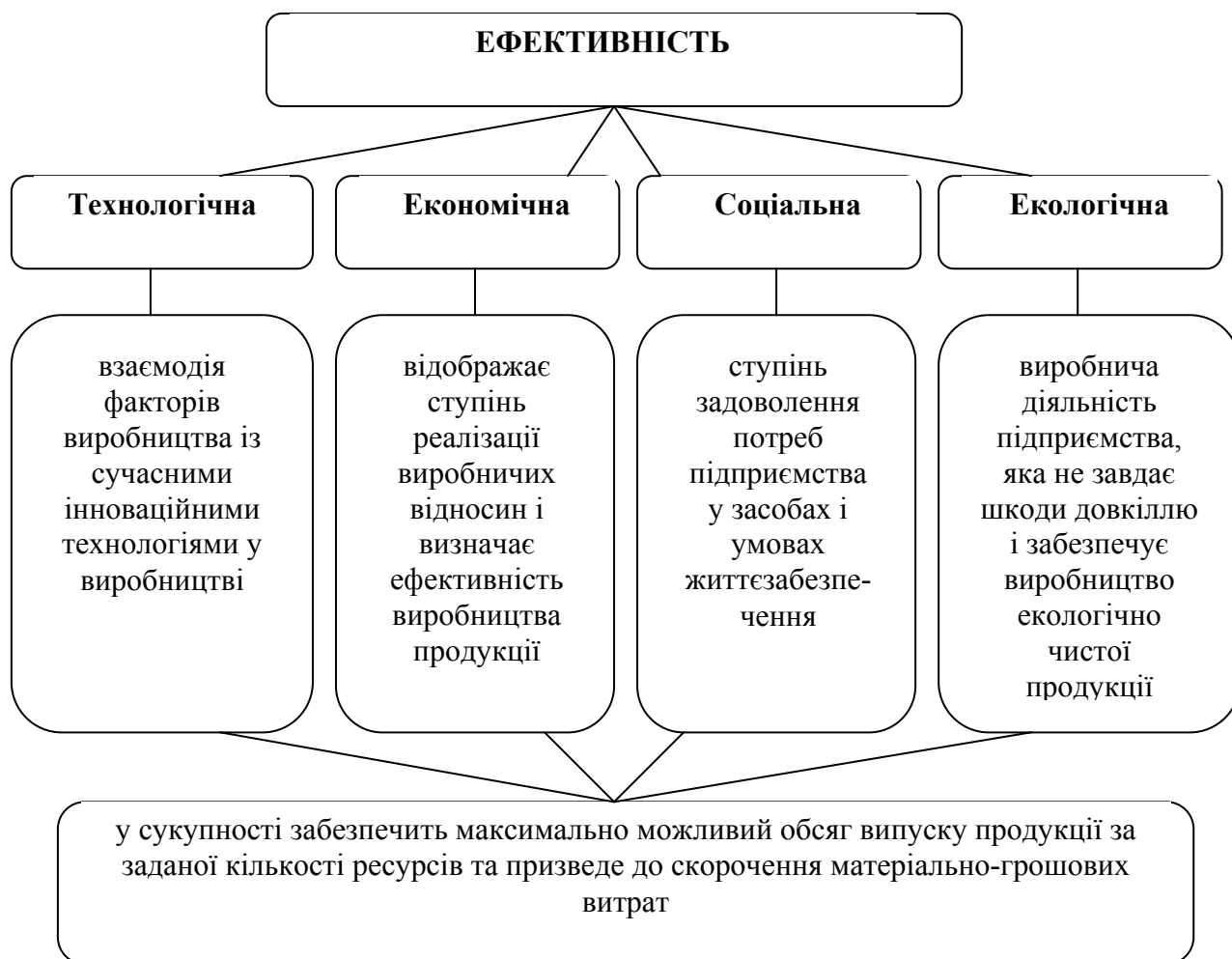

Рис. Основні види ефективності

Джерело [10]

Рис. Фактори, які впливають на зміну ефективності діяльності підприємства

Джерело [10, с. 15]

Додаток Г

Чисельність постійного населення, осіб*

Показники	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2018 р. в % до 2015р. (+,-)
Усього	1298079	1291250	1282104	1271246	1261542	97,2
чоловіки	601728	598767	594888	590053	585853	97,4
жінки	696351	692483	687216	681193	675689	97,0
Сільське населення	573420	567058	561369	553857	545188	95,1
чоловіки	265576	263272	261097	258016	254584	95,9
жінки	307844	303786	300272	295841	290604	94,4
Частка сільського населення, відсотків	44,2	43,9	43,8	43,6	43,2	-1,0
чоловіки	44,1	44,0	43,9	43,7	43,5	-0,6
жінки	44,2	43,9	43,7	43,4	43,0	-1,2
Населення у віці 16-59 років	792543	783290	772051	760154	749614	94,6
чоловіки	389051	384799	379676	374426	369880	95,1
жінки	403492	398491	392375	385728	379734	94,1
Сільське населення у віці 16-59 років	322028	318808	315380	310833	305836	95,0
чоловіки	165092	163679	161933	159687	157462	95,4
жінки	156936	155129	153447	151146	148374	94,5
Частка сільського населення у віці 16-59 років, відсотків	40,6	40,7	40,8	40,9	40,8	0,2
чоловіки	42,4	42,5	42,7	42,6	42,6	0,2
жінки	38,9	38,9	39,1	39,2	39,1	0,2

*Розраховано за матеріалами Головного управління статистики у Хмельницькій області

Додаток Д

Площа сільськогосподарських угідь*

Показники	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2018 р. в % до 2016 р.
Сільськогосподарські угіддя, тис. га - всього	1568,1	1568,2	1561,0	99,6
у тому числі				
рілля	1254,3	1254,5	1326,2	105,7
сіножаті	135,1	135,1	91,2	67,5
пасовища	136,6	136,4	104,6	76,6
перелоги	0,5	0,5	0,7	140,0
багаторічні насадження	41,6	41,7	38,3	92,1

*Розраховано за матеріалами Головного управління статистики у Хмельницькій області

Додаток Е

Валова продукція сільського господарства за категоріями господарств (у постійних цінах 2010 року), млн. грн.*

Показники	Роки					2018 р. до 2014 р. %
	2014	2015	2016	2017	2018	
Господарства усіх категорій						
Продукція сільського господарства	13291,6	11598,7	12548,6	14056,5	14426,4	108,5
Продукція рослинництва	9652,1	8131,5	9382,4	10560,8	11056,1	114,5
Продукція тваринництва	3639,5	3467,2	3166,2	3495,7	3370,3	92,6
Сільськогосподарські підприємства						
Продукція сільського господарства	8340,0	7053,4	7540,3	8622,5	9035,1	108,3
Продукція рослинництва	6578,8	5395,5	6201,1	7158,6	7633,3	116,0
Продукція тваринництва	1761,2	1657,9	1339,2	1463,9	1401,8	79,6
Господарства населення						
Продукція сільського господарства	4951,6	4545,3	5008,3	5434,0	5391,3	108,9
Продукція рослинництва	3073,3	2736,0	3181,3	3402,2	3422,8	111,4
Продукція тваринництва	1878,3	1809,3	1827,0	2031,8	1968,5	104,8
Вироблено продукції сільського господарства господарствами усіх категорій						
на одну особу, грн	10192	8937	9729	10983	11363	111,5
на 100 га сільськогосподарських угідь, тис.грн	891,9	775,8	837,9	938,6	963,4	108,0

*Розраховано за матеріалами Головного управління статистики у Хмельницькій області

Додаток Ж

Урожайність сільськогосподарських культур Хмельницької області

(з 1 га зібраної площі, ц)*

Культури	Роки			Відношення 2018 р. до 2016 р. (%)
	2016	2017	2018	
Культури зернові та зернобобові	57,7	62,2	67,2	116,5
Буряк цукровий фабричний	450,2	554,3	498,1	110,6
Соняшник	30,0	30,0	30,7	102,3
Картопля	200,7	209,0	207,9	103,6
культури овочеві	204,8	240,2	232,6	113,6
культури плодові та ягідні	143,7	163,6	171,0	119,0

*Розраховано за матеріалами Головного управління статистики у Хмельницькій області

Додаток 3

**Кількість сільськогосподарських за тварин за категоріями господарств,
тис. голів***

Показники	Роки			Відношення 2018 р. до 2016 р. (%)
	2016	2017	2018	
Господарства усіх категорій				
Велика рогата худоба	230,8	230,5	230,2	99,7
у тому числі корови	135,9	133,6	130,4	95,9
Свині	329,2	332,3	325,9	99,0
Вівці та кози	27,3	27,0	27,3	100,0
у тому числі вівці	5,8	4,8	5,0	86,2
Коні	21,2	17,6	17,8	84,0
Кролі	219,9	209,3	220,3	100,2
Птиця	9078,8	6864,9	7091,6	78,1
Бджолосім'ї, тис.	169,5	339,3	304,4	179,6
Підприємства				
Велика рогата худоба	71,7	68,6	67,5	94,1
у тому числі корови	28,0	26,5	27,5	98,2
Свині	149,5	152,7	163,2	109,2
Вівці та кози	3,5	2,5	2,3	65,7
у тому числі вівці	3,5	2,5	2,3	65,7
Коні	1,7	1,5	1,3	76,5
Кролі	0,1	к	к	—
Птиця	6684,5	4383,8	4519,2	67,6
Бджолосім'ї, тис.	2,8	2,6	2,4	85,7
Господарства населення				
Велика рогата худоба	159,1	161,9	162,7	102,3
у тому числі корови	107,9	107,1	102,9	95,4
Свині	179,7	179,6	162,7	90,5
Вівці та кози	23,8	24,5	25,0	105,0
у тому числі вівці	2,3	2,3	2,7	117,4
Коні	19,5	16,1	16,5	84,6
Кролі	219,8	к	к	—
Птиця	2394,3	2481,1	2572,4	107,4
Бджолосім'ї, тис.	166,7	336,7	302,0	181,2

*Розраховано за матеріалами Головного управління статистики у Хмельницькій області

Додаток И

**Середні ціни реалізованої продукції основних видів продукції
рослинництва і тваринництва, грн. за 1 т***

Показники	Роки						Відношення 2017 р. до 2010 р.,%
	2010	2014	2015	2016	2017	2018	
Культури зернові та зернобобові	1131,6	1902,5	3054,3	3514,1	3775,8	4309,5	в 3,8 р.
Насіння соняшнику	3085,7	3815,0	7519,6	8340,5	8839,6	9047,4	в 2,9 р.
Буряк цукровий фабричний	479,2	428,9	672,7	718,1	810,1	709,3	148,0
Картопля	2562,8	1140,4	1717,3	1955,3	2546,9	4164,0	162,5
Культури овочеві	2709,2	1795,0	6833,2	2541,6	2796,5	5342,7	197,2
Культури плодові та ягідні	2128,6	2357,4	5096,7	4269,4	6515,9	5002,8	в 2,4 р.
Тварини сільськогосподарські (у живій масі)	11725,2	12632,4	21166,8	22425,8	30307,6	34326,2	в 2,9 р.
Молоко	2889,1	3535,1	4323,5	5432,9	6987,4	7559,2	в 2,6 р.
Яйця, за тис. шт.	545,6	927,0	1142,4	1245,3	1285,9	1690,0	в 3,1 р.
Вовна, за ц	366,7	602,7	к	2437,5	к	к	—

*Розраховано за матеріалами Головного управління статистики у Хмельницькій області

Додаток К

**Рівень рентабельності виробництва основних видів продукції
рослинництва і тваринництва в сільськогосподарських підприємствах
Хмельницької області, %***

Показники	Роки						Відхилення 2018 р. від 2010 р., (+,-)
	2010	2014	2015	2016	2017	2018	
Культури зернові та зернобобові	14,9	40,8	35,4	34,7	27,8	32,0	17,1
Цукрові буряки	36,6	26,6	15,9	0,0	18,1	-10,1	-46,7
Соняшник	33,1	43,9	82,6	70,4	37,2	32,6	-0,5
Картопля	63,7	-30,4	10,1	-11,5	21,8	51,8	-11,9
Культури овочеві	117,5	-23,6	14,8	6,5	12,7	24,0	-93,5
Культури плодові та ягідні	36,9	3,3	91,2	26,5	56,9	23,0	-13,9
Велика рогата худоба на м'ясо	-39,5	-39,2	-10,8	-20,9	-12,2	-19,1	20,4
Свині на м'ясо	-27,4	5,5	16,5	11,3	11,2	21,1	48,5
Вівці та кози на м'ясо	-51,8	-77,6	-55,6	40,0	54,8	-7,6	44,2
Птиця на м'ясо	44,4	7,5	-11,4	-23,3	-9,4	-8,3	-52,7
Молоко	13,9	15,7	12,6	21,8	60,5	23,8	9,9
Яйця, за тис. шт.	53,6	230,1	1,6	8,7	-5,0	15,5	-38,1
Вовна, за ц	-82,4	39,6	39,3	42,7	-21,7	-9,1	73,3

*Розраховано за матеріалами Головного управління статистики у Хмельницькій області

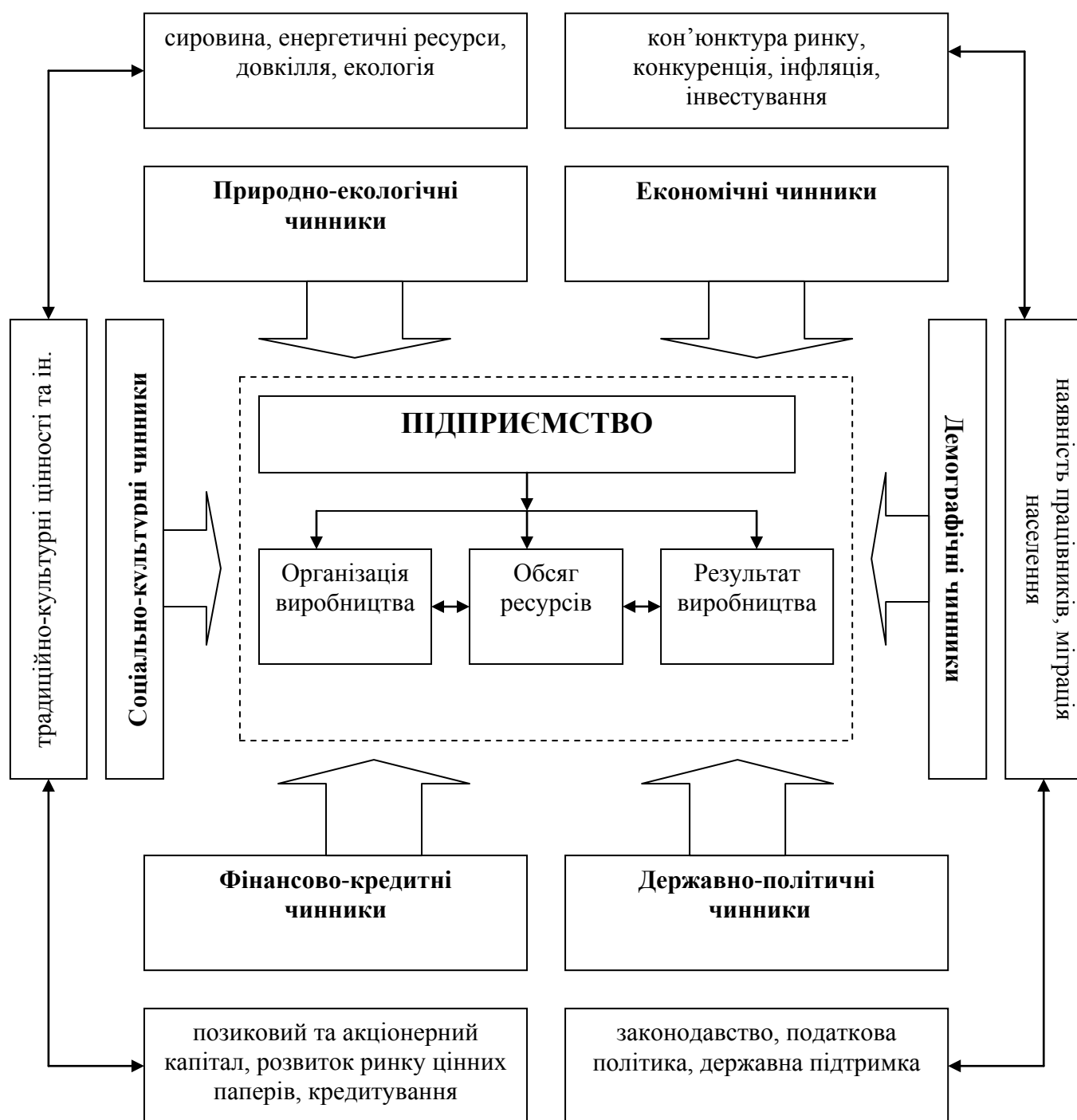

Рис. Основні чинники впливу на формування підприємницького середовища у сільськогосподарських підприємствах